

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ШИГОНСЬКА Наталя Вікторівна

УДК 378.147:377.169.3

**ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО
ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ МОДЕЛЮВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ
СИТУАЦІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Коновальчук Іван Іванович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри дошкільного виховання та педагогічних
інновацій.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Барбіна Єлизавета Сергіївна,
Херсонський державний університет,
професор кафедри педагогіки та психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Каплінський Василь Васильович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри педагогіки.

Захист відбудеться 26 квітня 2011 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 в Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 26 березня 2011 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку українського суспільства зумовлюють необхідність зміни традиційних підходів до медичного обслуговування населення і, відповідно, цілей, задач і змісту професійної освіти, впровадження нових стандартів, принципів і методів підготовки відповідних фахівців.

Стратегія ВООЗ щодо розвитку системи охорони здоров'я України представлена у державній програмі „Здоров'я – XXI. Основи політики досягнення здоров'я для всіх у Європейському регіоні”, Указі Президента України „Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров'я населення”, Проекті Закону „Про впровадження страхової медицини” визначає зміни щодо професійної діяльності та підготовки спеціалістів, що спрямовані на забезпечення якісного медичного обслуговування кожної людини відповідно до її індивідуальних потреб.

У зв'язку з цим особливого значення набувають дослідження підготовки медичних працівників до професійної взаємодії, що суттєво впливає на ефективність лікувально-діагностичного процесу.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що вченими висвітлюються різні аспекти цієї проблеми, зокрема: *філософський* (М. Бубер, Г. Васянович, І. Зязюн, А. Грицанов, В. Кремінь, В. Шинкарук та ін.); *психологічний* (Е. Берн, І. Бех, С. Духновський, Б. Ломов, В. Семиченко та ін.); *соціально-психологічний* (Г. Андрєєва, Н. Обозов, І. Мигович, Т. Семигіна, Р. Фрейджер та ін.); теоретичні положення професійної підготовки фахівців та змісту освіти (Є. Барбіна, А. Бойко, О. Дубасенюк, Н. Ничкало та ін.). Визначенню змісту та сутності взаємодії присвячені праці В. Кан-Каліка, Ю. Костюшка, О. Рудницької, Н. Якси та ін. Окремі аспекти готовності фахівців до взаємодії розглядаються І. Дичківською, М. Дяченко, Л. Кандибовичем, І. Моляко, С. Поплавською та ін. Напрями реформування вищої медичної освіти висвітлені М. Білинською, Ю. Вороненко, Н. Касевич та ін. Проблеми професійної підготовки медичних працівників досліджувалися І. Бойчук, Б. Карвасарським, Р. Конєчним, В. Лойко та ін.

Разом з тим, аналіз стану професійної взаємодії практикуючих медичних працівників дозволяє стверджувати про наявність **протиріч** між: сучасними вимогами українського суспільства до якості медичного обслуговування, зокрема, професійної взаємодії, та переважно формальним ставленням медичних працівників до пацієнтів у процесі виконання своїх обов'язків; потребою у кваліфікованих медичних кадрах, готових до професійної взаємодії, і недостатнім рівнем її сформованості у випускників вищих медичних навчальних закладів; необхідністю цілеспрямованої, системної підготовки студентів медичних

спеціальностей до професійної взаємодії із використанням інтерактивних засобів навчання і недостатньою ефективністю традиційних форм і методів навчально-виховного процесу.

Означені суперечності, а також недостатня розробленість теоретичного та практичного аспектів підготовки медичних працівників до професійної взаємодії, наукова та соціальна значущість цієї проблеми, необхідність упровадження нових освітніх технологій зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **„Підготовка студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій”**.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційне дослідження здійснене відповідно до програми науково-дослідницької роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка і є складовою комплексної теми „Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти” (ДР № 0110V002272). Тема дисертації затверджена вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 24.11.2006 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 2 від 27.02.2007 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Розглянути стан розробки досліджуваної проблеми у вітчизняній і зарубіжній теорії та практиці.
2. Проаналізувати теоретичні засади підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії.
3. Визначити пізнавальні та дидактичні можливості моделювання комунікативних ситуацій як засобу підготовки майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії.
4. Обґрунтувати структуру готовності медичних працівників до професійної взаємодії, визначити критерії її оцінювання, показники та рівні сформованості.
5. Розробити та експериментально перевірити ефективність технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій.

Об'єкт дослідження: підготовка студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії.

Предмет дослідження: педагогічна технологія підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що підготовка студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій набуває ефективності за умов: визначення теоретичних засад підготовки майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії; формування системи знань про сутність, зміст та структуру професійної взаємодії медичних працівників; розробки та реалізації науково обґрунтованої технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій.

Методологічну основу дослідження становлять гуманістичні філософські, психологічні й педагогічні ідеї про розуміння взаємодії як категорії, що відображає форму взаємозв'язку, взаємовпливу суб'єктів, об'єктів і систем, процес і результат суспільних та індивідуальних відносин, що зумовлює їх причинно-наслідкові зміни; положення системного, діяльнісного та задачного підходів щодо підготовки майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії.

Теоретичну основу дослідження складають: концептуальні положення професійної освіти (Є. Барбіна, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, В. Сластьонін та ін.) та підготовки медичних працівників (Ю. Вороненко, М. Боухал, В. Менделевич та ін.); теоретичні аспекти, що визначають сутність взаємодії (В. Агеєв, Г. Андреева, О. Бодальов, О. Леонтєв, Б. Паригін, В. Семиченко, Н. Якса та ін.); основні філософські і педагогічні теорії про моделювання як гносеологічну категорію (М. Амосов, С. Архангельський, В. Докучаєва, Б. Глінський, І. Новік, В. Штофф та ін.) та інтерактивний навчальний засіб (О. Бернацька, О. Березюк, Ю. Кулюткіна, А. Панфілова, Г. Сухобська, М. Якубовські та ін.); дослідження з питань формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності (І. Гавриш, І. Дичківська, В. Каплінський, І. Коновальчук, В. Моляко, О. Пехота та ін.); наукові пошуки щодо вдосконалення підготовки медичних працівників (М. Білинська, О. Гаванко, М. Потяженко, В. Копетчук та ін.).

На різних етапах науково-дослідницької роботи було застосовано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, порівняння для теоретичного узагальнення підходів щодо сутності досліджуваних явищ; контент-аналіз, класифікація з метою розробки системи комунікативних ситуацій професійної взаємодії, моделювання для виявлення структурних і функціональних компонентів взаємодії, розробки структури готовності медичних працівників до професійної взаємодії; *емпіричні* – спостереження за процесом професійної взаємодії під час надання медичної послуги, навчальною діяльністю студентів; анкетування, тестування, бесіди з метою виявлення рівня готовності до професійної взаємодії; самооцінка, експертна оцінка результатів моделювання студентами навчальних комунікативних ситуацій; *педагогічний експеримент* – з метою

перевірки ефективності технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій; методи математичної статистики для визначення валідності, вірогідності й значущості результатів дослідження.

Дослідницько-експериментальна робота здійснювалася впродовж 2004-2011 рр. та охоплювала кілька етапів науково-педагогічного пошуку:

На **першому етапі** (*теоретико-аналітичному*, 2004-2006 рр.) вивчено стан розробленості визначеної проблеми у філософській, психологічній, педагогічній літературі; обґрунтовано об'єкт, предмет, мету та вихідні положення дослідження, здійснено аналіз навчальних планів, програм, підручників і навчальних посібників, розроблено методiku дослідно-експериментальної роботи.

На **другому етапі** (*пошуково-емпіричному*, 2006-2007 рр.) теоретично обґрунтовано структуру професійної взаємодії медичних працівників і структуру готовності медичних працівників до професійної взаємодії; визначено критерії, показники та рівні готовності медичних працівників до професійної взаємодії; проведено констатувальний етап експерименту.

На **третьому етапі** (*формульовно-узагальнюючому*, 2008-2011 рр.) здійснено формульальний етап експерименту шляхом упровадження у навчальний процес технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій; проаналізовано, узагальнено, систематизовано й оформлено результати експериментальної роботи; сформульовано висновки; розроблено методичні рекомендації; упроваджено результати дослідження у діяльність профільних навчальних закладів.

Експериментальна база дослідження. Роботу виконано на базі Вінницького медичного коледжу ім. академіка Д. К. Заболотного, Черкаського базового медичного коледжу, Житомирського інституту медсестринства, Полтавського базового медичного коледжу, Лубенського медичного училища, Житомирського обласного лікувально-санаторного центру радіаційного захисту для дитячого та дорослого населення „Дениші”. Всього дослідженням було охоплено 558 осіб, з них – 408 студентів і 150 медичних працівників.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано та розроблено технологію підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій; обґрунтовано критерії, показники та рівні готовності медичних працівників до професійної взаємодії; *удосконалено* зміст процесу професійної підготовки студентів медичних

спеціальностей; *подальшого розвитку* набули форми і методи підготовки майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що уточнено сутність та встановлено взаємозв'язок базових понять дослідження, виокремлено їхні загальні та специфічні риси; науково обґрунтовано структуру і зміст професійної взаємодії медичних працівників.

Практичне значення здійсненого дослідження визначається розробкою технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій; розробкою спецкурсу „Основи професійної взаємодії медичних працівників”; наданні методичних рекомендацій щодо використання засобів моделювання комунікативних ситуацій у підготовці студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії, які можуть бути використані у системі базової професійної та післядипломної освіти медичних працівників.

Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Черкаського базового медичного коледжу (довідка № 165 від 06. 05. 2009 р.), Лубенського медичного училища (довідка № 228 від 01. 07. 2009 р.), Вінницького медичного коледжу ім. академіка Д. К. Заболотного (довідка № 184 від 11. 06. 2009 р.), Полтавського базового медичного коледжу (довідка № 326 від 09. 07. 2009 р.), Житомирського інституту медсестринства (довідка № 176 від 16. 06. 2009 р.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів науково-педагогічного дослідження, що відповідають його меті і завданням; дослідно-експериментальною перевіркою висунутої гіпотези, об'єктивністю показників і критеріїв оцінки результатів експерименту, статистичною обробкою експериментальних даних, позитивними наслідками впровадження результатів дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: „Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності” (Житомир, 2007), „Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу” (Ялта, 2008), XII Міжнародному медичному конгресі студентів та молодих учених (Тернопіль, 2008), „Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка” (Суми, 2009), „Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном” (Горлівка, 2009), „Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика” (Суми, 2010); *всеукраїнських*: „Тенденції розвитку професійно-педагогічної освіти в Україні і за кордоном” (Житомир, 2006); *методологічних семінарах з міжнародною участю* „Модернізація вищої освіти у

контексті євроінтеграційних процесів” (Житомир, 2007); *засіданнях і методологічних семінарах* кафедри педагогіки і кафедри дошкільного виховання та педагогічних інновацій Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 12 одноосібних наукових публікаціях, з них – 6 статей у провідних фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 246 сторінок (основна частина – 182 сторінки, додатки – 39 сторінок). Список використаних джерел складає 257 найменувань, із них 20 – іноземними мовами, на 24 сторінках. Робота містить 7 таблиць на 7 сторінках, 14 рисунків на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження, викладено теоретичні засади, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено дані про впровадження та апробацію результатів експериментальної роботи.

У першому розділі – „**Теоретичні засади визначення сутності професійної взаємодії медичних працівників**” – висвітлено теоретичні засади досліджуваної проблеми, проаналізовано сутність професійної взаємодії медичних працівників, визначено її структуру; з’ясовано зміст та особливості моделювання комунікативних ситуацій.

Згідно з логікою дослідження уточнено сутність базових понять: „взаємодія”, „професійна взаємодія”, „професійна взаємодія медичних працівників”, „моделювання”, „моделювання комунікативних ситуацій”, що дало можливість виявити особливості їхнього змісту та взаємозв’язку.

На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з філософії, психології та педагогіки обґрунтовано низку положень, які складають теоретичну основу дослідження. Виявлено провідні підходи до розуміння природи професійної взаємодії. Взаємодія виступає структурним компонентом спілкування, різновидом або формою спілкування, як організація спільної діяльності або система послідовних дій.

Визначено, що у професійній підготовці майбутніх медичних працівників взаємодія розглядається у двох аспектах: як компонент медичної етики й деонтології та як складова професійної діяльності у контексті суб’єктів, умов, етапів, функцій, системи необхідних умінь і навичок.

На основі аналізу наукових джерел сформульовано визначення, що *професійна*

взаємодія медичних працівників – це цілеспрямований, соціально-зумовлений, динамічний процес безпосереднього або опосередкованого, одночасного впливу медичного працівника та пацієнта один на одного під час надання медичної послуги при спрямовуючій ролі медичного фахівця, який має відповідну теоретичну та практичну підготовку, метою діяльності якого є збереження здоров'я, поліпшення фізичного й психологічного стану людини.

Ураховуючи позиції ряду вітчизняних та зарубіжних дослідників, доведено, що взаємодія є інтегруючим фактором реалізації етико-деонтологічних норм і принципів, засобом встановлення професійно-доцільних відносин між медичним фахівцем і пацієнтом у лікувальному процесі.

У ході наукового пошуку з'ясовано, що підготовка майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії ґрунтується на принципах організації цілісного педагогічного процесу: зв'язку із життям, науковості, єдності навчання та виховання із практикою, наступності й систематичності та відбувається відповідно до основних положень гуманістичного, системного, діяльнісного та задачного підходів.

Виявлено, що моделювання у педагогіці виступає як: метод наукового дослідження педагогічних явищ та процесів; структурний і функціональний компонент проектування, прогнозування, конструювання; складова професійної взаємодії, спілкування; інтерактивний метод навчання.

Визначено, що *моделювання* є дієвим способом побудови моделей навчально-виховного процесу, які за умови їх співставлення з дійсністю дозволяють виявляти та в подальшому досліджувати фактори та закономірності впливу як на власне навчально-виховний процес, так і його учасників.

Узагальнення результатів аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури уможливило висновок, що *моделювання комунікативних ситуацій* – це процес створення таких ситуацій-моделей, де реальні об'єкти та суб'єкти замінюються квазіоб'єктами та квазісуб'єктами, а сам процес характеризується спеціально організованими під керівництвом педагога відносинами між його учасниками, а ситуації, що моделюються, є штучно виділеними, відображають і характеризують процес комунікації в дискретний момент, у певних якостях і відношеннях.

Встановлено, що використання методу моделювання комунікативних ситуацій у процесі навчання забезпечує: системне пізнання об'єкта, що моделюється; включення студентів в інтерактивну навчальну діяльність; виявлення проблем та протиріч, що підлягають вирішенню; ефективне засвоєння теоретичних і практичних засад моделювання

та професійної взаємодії; вироблення студентами власних моделей конструктивної поведінки у ситуаціях професійної взаємодії.

Доведено, що використання методу моделювання комунікативних ситуацій в єдності його пізнавальних та навчальних цілей дозволяє оптимізувати процес підготовки майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії.

У другому розділі – **„Моделювання технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій”** – представлено результати аналізу стану готовності медичних працівників до професійної взаємодії та розроблено її структуру; здійснено класифікацію навчально-комунікативних ситуацій професійної взаємодії медичних працівників.

Виявлено, що практикуючі медичні працівники недостатньою мірою підготовлені до ефективної професійної взаємодії під час лікувального процесу. Більшість із них не спроможні налагодити конструктивну взаємодію відповідно до індивідуальних особливостей партнера й умов комунікативної ситуації. Унаслідок цього у діяльності медичних фахівців виникає низка труднощів, що знижує ефективність професійної взаємодії. Отримані результати свідчать про необхідність системної підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії, зокрема, розробки та введення спеціального курсу, орієнтованого на підготовку майбутніх медичних фахівців до професійної взаємодії.

Зроблено висновок, що готовність медичних працівників до професійної взаємодії передбачає сформованість у них системи мотивів, знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей. Відтак, структурними компонентами готовності медичних працівників до професійної взаємодії визначено: мотиваційно-стимулюючий, когнітивний, діяльнісно-практичний, психомоторно-регулятивний, емоційно-ціннісний та етико-деонтологічний. Критеріями оцінювання рівня готовності медичних працівників до професійної взаємодії виступає сформованість визначених компонентів готовності. На основі цих критеріїв було виділено та охарактеризовано рівні готовності медичних фахівців до означеного виду діяльності.

Низький рівень готовності проявляється у відсутності стійкого усвідомлення значущості професійної взаємодії, несформованістю її теоретичних та практичних основ, неспроможністю самостійного моделювання комунікативних ситуацій, копіюванні типових моделей поведінки у ситуаціях професійної взаємодії, формальним ставленням до необхідності дотримуватися норм медичної етики й деонтології.

Середній рівень характеризується недостатньою сформованістю мотиваційної сфери студентів, засвоєнням окремих елементів загальної системи знань, умінь і навичок, прагненням та вмінням медичного фахівця пристосовувати стандартні моделі професійної

взаємодії до умов реальної ситуації, особливостей партнера, дотриманням загальних етичних та деонтологічних норм, що властиві медичній діяльності, але не завжди враховують особливості ситуації взаємодії.

Достатній рівень відзначається розумінням та усвідомленням значущості професійної взаємодії у лікувально-діагностичному процесі, мотиваційною спрямованістю на її ефективну реалізацію, володінням необхідними знаннями та вміннями, їх застосуванням у практичній діяльності, прагненням до самоактуалізації й самовдосконалення.

Високий рівень полягає у глибокому усвідомленні мети та завдань професійної взаємодії, сформованістю стійкої системи знань та вміннями їх комплексного застосування у ході надання медичної послуги, готовності медичних працівників реалізовувати професійну взаємодію системно, із застосуванням комплексу стратегій, засобів, методик, технік її організації та проведення. На цьому рівні фахівцям притаманний індивідуальний стиль взаємодії та високий рівень емпатійності. Його суттєвою ознакою є постійне самовдосконалення спеціаліста не тільки як професіонала, а й як особистості.

Для оптимізації вибору й застосування навчальних комунікативних ситуацій професійної взаємодії була розроблена їх типологія відповідно до таких критеріїв: за суб'єктами, що беруть участь у професійній взаємодії (медичний працівник, пацієнт, родичі пацієнта, колеги); за змістом професійної взаємодії (мотиваційно-стимулюючі, когнітивні, діяльнісно-практичні, психомоторно-регулятивні, емоційно-ціннісні та етико-деонтологічні); за типом взаємодії (співробітництво, суперництво, конфлікт, уникнення); за функціональною спрямованістю (ситуація-ілюстрація, ситуація-запит інформації, ситуація-вправа, ситуація-оцінка, ситуація-задача, ситуація-проблема, екстремальні ситуації, ділова клінічна гра, тренінг тощо); за формою організації навчальної діяльності (індивідуальні, діалогічні, групові, колективні); за ступенем складності (прості, середні, складні, творчі); за цільовою установкою (пізнавальні, тренувальні, контролюючі, самоконтролюючі).

У третьому розділі – **„Експериментальна перевірка ефективності технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій”** – представлено результати експериментальної роботи й розроблену технологію підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій.

Програмою дослідження передбачено три етапи її реалізації: *теоретико-аналітичний* (обґрунтування методологічних основ проблеми дослідження, уточнення понятійного апарату, аналіз підручників, планів, навчальних програм підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „молодший спеціаліст” напряму підготовки „Сестринська справа”;

розробка методики дослідження); *пошуково-емпіричний* (розробка структури професійної взаємодії медичних працівників та обґрунтування структури готовності медичних працівників до професійної взаємодії, визначення критеріїв, показників та рівнів готовності медичних працівників до професійної взаємодії, діагностика й аналіз наявного рівня готовності; *формуально-узагальнюючий* (вибір та характеристика експериментальних і контрольних груп; упровадження експериментальної технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій; підсумковий зріз, систематизація та узагальнення результатів експерименту).

У межах технологічного підходу до підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій організація навчального процесу здійснювалася таким чином, щоб гарантувати системне формування у студентів компонентів готовності до професійної взаємодії. Розроблена технологія містить: концептуальну основу, цілемотиваційний, змістовий, процесуальний і контрольний-оцінний компоненти (рис. 1).

Концептуальну основу складають положення про сутність професійної взаємодії та моделювання як методу пізнання та інтерактивного навчального засобу. Цілемотиваційний компонент передбачає спрямованість навчального процесу на послідовне та системне формування готовності у майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії на високому рівні, а саме: створення стійкої мотивації до організації та проведення професійної взаємодії, усвідомлення її значення у лікувально-діагностичному процесі, засвоєння її теоретичних основ, формування системи практичних умінь, розвиток професійно значимих якостей. Змістовий компонент реалізується у межах викладання дисциплін циклів природничо-наукової та професійно-практичної підготовки майбутніх медичних працівників під час розгляду певних професійних, етичних питань й охоплює навчальний матеріал, яким повинні оволодіти студенти, і який у повному обсязі систематизовано в авторському спецкурсі „Основи професійної взаємодії медичних працівників”.

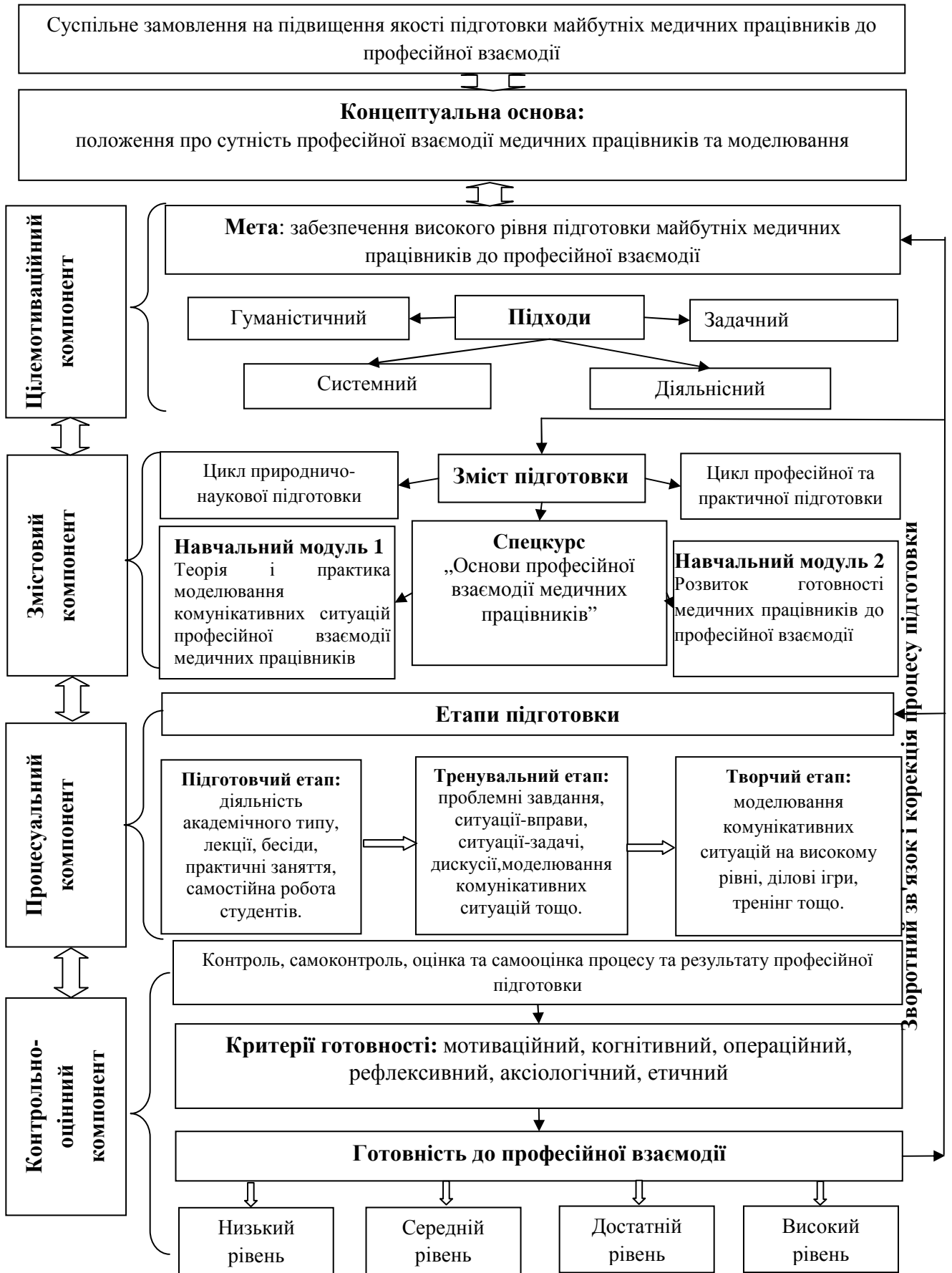


Рис. 1. Технологія підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій

Процесуальна частина передбачає організацію навчального процесу у три етапи (підготовчий, тренувальний, творчий) згідно з поставленими цілями, використанням різноманітних форм, методів, засобів, прийомів навчальної діяльності студентів (лекції, бесіди, практичні заняття, самостійна робота, проблемні питання, моделювання комунікативних ситуацій різного типу, ділові ігри, тренінги, творчі та пошуково-дослідницькі завдання).

Контрольно-оцінний компонент спрямований на здійснення контролю та оцінки рівня готовності майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії і полягає в управлінні навчальним процесом на основі зворотного зв'язку, аналізу результатів і корекції цілей і змісту підготовки.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту свідчить про недостатній рівень готовності майбутніх медичних фахівців до професійної взаємодії (близько 78 % студентів мають низький та середній рівні готовності), що уможливило висновок про необхідність внесення змін у процес підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії та розробки і впровадження в навчальний процес експериментальної технології.

Проведення формульовального етапу педагогічного експерименту відбувалося шляхом реалізації низки послідовних фаз: вибору контрольних та експериментальних груп; діагностики вихідного рівня сформованості готовності студентів до професійної взаємодії; проведення в експериментальних групах занять за авторською технологією; контрольного діагностування студентів у процесі моделювання комунікативних ситуацій; аналізу ефективності та результативності технології.

Узагальнення даних формульовального етапу з використанням методів математичної статистики та порівняльного аналізу засвідчило ефективність запропонованої технології (рис. 2). Це дало змогу простежити динаміку кількісних та якісних змін у сформованості компонентів готовності майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії. Вірогідність результатів здійсненого дослідження підтверджена методикою О. Смірнова, що заснована на використанні бальних шкал, відносних частот і t-критерію Ст'юдента.

Одержані результати засвідчили, що у процесі впровадження авторської технології рівень сформованості виокремлених мотивів, потреб, знань, умінь, навичок, особистісних якостей, етичних норм у студентів експериментальних груп набув позитивної динаміки на відміну від студентів контрольних груп, де зміни носять невиражений характер і не досягають рівня статистичної значущості. Можна припустити, що вони пов'язані з віковим розвитком і загальним зростанням професійної зрілості студентів контрольних груп у процесі фахової підготовки.

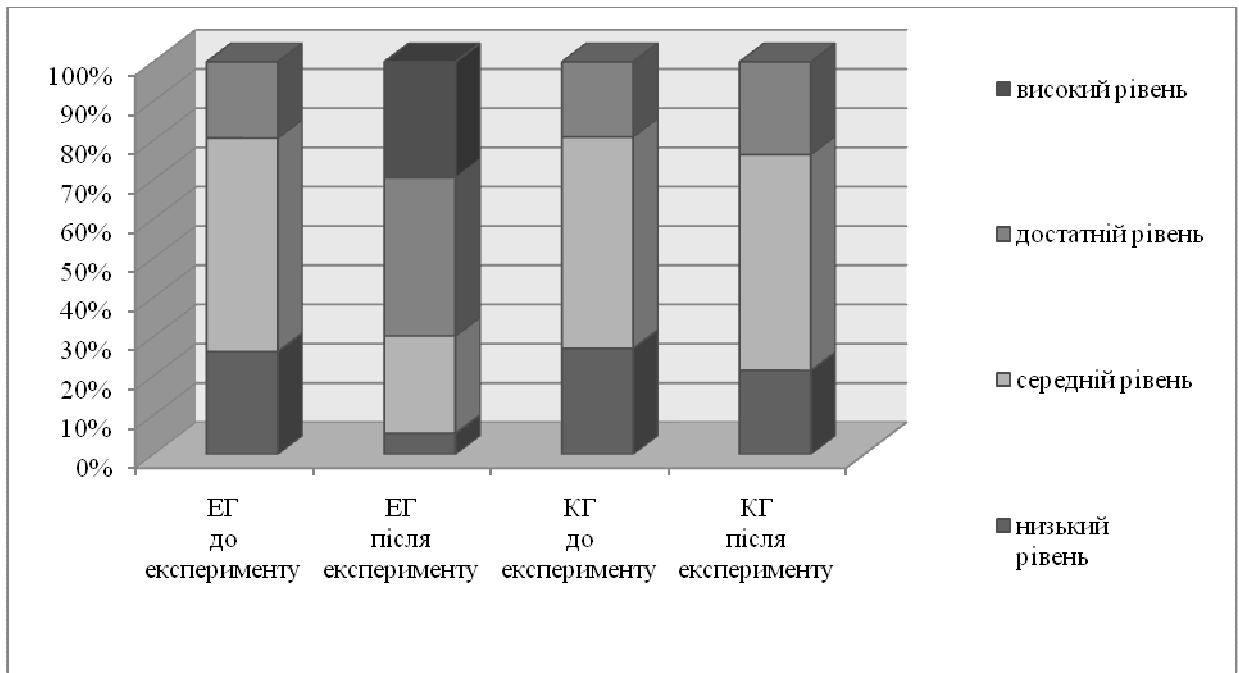


Рис. 2. Динаміка сформованості рівнів готовності студентів експериментальних груп та контрольних груп до професійної взаємодії на початку та наприкінці формувального етапу експерименту (у %)

Порівняння показників експериментальних та контрольних груп свідчать про наявність вираженої зміни їхніх співвідношень в експериментальних групах. Визначено, що на початку реалізації експерименту кількість студентів низького рівня становила – 26,2 %, середнього – 54,4 %, достатнього – 19,4 %. У студентів контрольних груп низький рівень склав – 27 %, середній – 53,9 %, достатній – 19,1 %. Високий рівень готовності до означеного виду діяльності не було виявлено ні в експериментальних ні в контрольних групах.

Динаміка сформованості рівнів готовності студентів у контрольних групах та експериментальних групах наприкінці експерименту засвідчує такі показники: низький – 5,4 %, середній – 24,8 %, достатній – 40,3 %, високий – 29,5% в експериментальних групах; низький – 21,4 %, середній – 55 %, достатній – 23,6 % у контрольних групах.

Таким чином, у експериментальних групах суттєво збільшилася частка студентів, готових до реалізації професійної взаємодії на достатньому та високому рівнях – 69,8 %, і зменшилася на низькому – 5,4 %.

Отже, експериментальна технологія сприяла здійсненню цілеспрямованої підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії, систематизації та інтенсифікації процесу навчання за умов використання методу моделювання комунікативних ситуацій, реалізації творчого підходу у системі професійної підготовки майбутніх медичних працівників.

Здійснене теоретико-експериментальне дослідження проблеми підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій підтвердило висунуту гіпотезу та дозволило дійти таких **висновків**:

1. Науково-теоретичний аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень засвідчує актуальність підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії. З'ясовано, що у філософському аспекті взаємодію розглядають як універсальну всезагальну категорію, що відображає процеси взаємовпливу різних об'єктів або явищ один на одного, їхній взаємозв'язок і взаємообумовленість; у психологічному – як процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що призводить до їхньої взаємної обумовленості і зв'язку; у педагогічному – як основну форму відносин між викладачем та учнем, основою якої є співпраця та взаєморозуміння; у професійній діяльності медичних працівників – як цілеспрямований, соціально-зумовлений процес одночасного впливу медичного працівника та пацієнта один на одного під час надання медичної послуги.

Виявлено різні підходи до розуміння природи та сутності взаємодії, зокрема: взаємодія є структурним компонентом спілкування, різновидом або формою спілкування; взаємодія виступає як організація спільної діяльності або система послідовних дій.

2. На основі розгляду теоретичних засад підготовки майбутніх медичних працівників до професійної взаємодії, що ґрунтуються на основних положеннях гуманістичного, системного, діяльнісного та задачного підходів, *професійну взаємодію медичних працівників* розглядаємо як цілеспрямований, соціально-зумовлений, динамічний процес безпосереднього або опосередкованого, одночасного впливу медичного працівника та пацієнта один на одного під час надання медичної послуги при спрямовуючій ролі медичного фахівця, який має відповідну теоретичну та практичну підготовку, метою діяльності якого є збереження здоров'я, поліпшення фізичного й психологічного стану людини.

На основі результатів аналізу філософської, психолого-педагогічної та психолого-медичної літератури було визначено структуру професійної взаємодії медичних працівників: мотиваційно-стимулюючий, когнітивний, діяльнісно-практичний, психомоторно-регулятивний, емоційно-ціннісний та етико-деонтологічний компоненти.

3. З'ясовано гносеологічну сутність моделювання як методу, що дозволяє спростити процес пізнання, наочно представити складні педагогічні явища та системи шляхом побудови ідеальних моделей, що містять головні характеристики об'єкта.

Досліджено загальні та специфічні характеристики моделювання комунікативних ситуацій, до яких віднесено: ефективність, універсальність, мобільність, змістовність, адекватність, обмеженість, динамічність.

Доведено, що процес навчання за умов використання засобів моделювання забезпечує: системне пізнання студентами специфіки майбутньої професійної взаємодії, формування у них відповідної готовності; включення студентів в активну навчальну діяльність на рівні суб'єкта.

4. Визначено основні компоненти структури готовності медичних працівників до професійної взаємодії: мотиваційно-стимулюючий, когнітивний, діяльнісно-практичний, психомоторно-регулятивний, емоційно-ціннісний, етико-деонтологічний. З'ясовано, що *мотиваційно-стимулюючий* компонент відображає єдність внутрішніх та зовнішніх стимулів: намірів, потреб, мотивів, спонукань, очікувань, установок, ставлень, інтересів та ін. Система знань про сутність, принципи, зміст та механізми професійної взаємодії формують її *когнітивний* компонент. Доведено, що організація та проведення взаємодії передбачають послідовність дій і операцій на певних її етапах і визначаються конкретними умовами й індивідуальними якостями її реальних учасників. Зміст і послідовність дій та операцій професійної взаємодії визначають *діяльнісно-практичний* компонент, який передбачає сформованість у медичного працівника певної системи умінь. *Психомоторно-регулятивний* компонент характеризує рівень пізнавальних здібностей учасників взаємодії, їх здатність до саморегуляції й корекції впливу один на одного. *Емоційно-ціннісний* – вимагає наявності професійно важливих якостей медичного працівника, які забезпечують гуманістичну спрямованість професійної взаємодії. Норми та принципи медичної етики і деонтології складають *етико-деонтологічний компонент* професійної взаємодії медичних працівників.

Обґрунтовано критерії оцінювання готовності медичних працівників до професійної взаємодії, а саме: мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний, аксіологічний, етичний. Виділено рівні готовності медичних працівників до професійної взаємодії: низький, середній, достатній, високий.

5. Відповідно до поставлених завдань розроблено та перевірено ефективність технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій. Авторська технологія містить: концептуальну основу, цілемотиваційний, змістовий, процесуальний та контрольний оцінний компоненти.

Проведена дослідницько-експериментальна робота підтверджує ефективність технології, оскільки результати порівняльного, якісного та кількісного аналізу свідчать про суттєві переваги показників експериментальних груп над контрольними. Всі компоненти готовності до професійної взаємодії у студентів набули позитивної динаміки зростання і відповідають достатньому та високому рівням.

Таким чином, мета експериментально-дослідницької роботи досягнута, виконано поставлені завдання, а основні положення гіпотези набули підтвердження. Однак,

представлена дисертаційна робота не претендує на вичерпне висвітлення визначеної проблеми. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні спрямованості дисциплін професійно-практичної підготовки на формування у студентів готовності до професійної взаємодії, а також удосконалення означеного виду готовності у медичних працівників у системі післядипломної медичної освіти.

Основні положення дисертації відображені в таких **публікаціях**:

Наукові статті:

1. *Шигонська Н. В.* Толерантність у системі професійної взаємодії медичних працівників / Н. В. Шигонська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – Вип. 35. – С. 46-49.

2. *Шигонська Н. В.* Філософський, психологічний, соціологічний та педагогічний аспекти сутності категорії „професійна взаємодія” / Н. В. Шигонська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2008. – Вип. 42. – С. 160-164.

3. *Шигонська Н. В.* Структура і зміст процесу моделювання комунікативних ситуацій / Н. В. Шигонська // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: педагогіка і психологія. [зб. статей]. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – Вип. 20. – Ч. 3. – С. 131-139.

4. *Шигонська Н. В.* Моделювання як метод професійної педагогічної освіти при підготовці студентів медичних спеціальностей / Н.В. Шигонська // Теоретичні питання культури, освіти і виховання: [зб. наук. праць]. / за заг. ред. академ. АПН України Євтуха М.Б. – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2009. – Вип. 38 – С. 186-190.

5. *Шигонська Н. В.* Теоретико-методичні основи класифікації комунікативних ситуацій професійної взаємодії медичних працівників / Н. В. Шигонська // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк, ДВНЗ «ДонНТУ», 2009. – Вип. 5 (155). Ч. I. – С. 177-183.

6. *Шигонська Н. В.* Ефективність технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій / Н. В. Шигонська // Науково-практичний освітньо-популярний часопис. Імідж сучасного педагога. Управління освітніми інноваціями. – Полтава. – 2010. – Вип. 5 (104). – С. 57-60.

7. *Шигонська Н. В.* Педагогічні та соціальні чинники професійного іміджу медичного працівника / Н. В. Шигонська // Тези доп. XXXI наук.-практ. міжвуз. конференції. – Житомир: Вид-во ЖДТУ, 2006 р. – С. 292-293.

8. *Шигонська Н. В.* Сучасні тенденції професійної підготовки медичних працівників в Україні / Н. В. Шигонська // Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії

розвитку [зб. наук. праць] / за заг. ред. О.А Дубасенюк, Л.В. Калініної, О.Є. Антонової. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006 р. – С. 70-73.

9. *Шигонська Н. В.* Етико-деонтологічні аспекти суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі надання медичної послуги / Н. В. Шигонська // Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів: [зб. наук. праць] Всеукр. методолог. семінару з міжнар. участю. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007 р. – С. 326-329.

10. *Шигонська Н. В.* Підготовка студентів медичних спеціальностей до діалогічної взаємодії / Н. В. Шигонська // Професійна спрямованість навчання в медичних та фармацевтичних коледжах: матеріали наук.-практ. конф. викладачів медичних та фармацевтичних навчальних закладів I-III рівнів акредитації. – Житомир, 20 квітня 2007 р. – С. 81-85.

11. *Шигонська Н. В.* Моделювання як засіб підготовки медичних сестер до професійної взаємодії / Н. В. Шигонська // Україна. Здоров'я нації. Науково-практичне видання. – Київ, 2008. – Вип. 3-4 (7-8). – С. 251-258.

12. *Шигонська Н. В.* Менеджмент як складова професійної взаємодії медичних працівників / Н. В. Шигонська // Матеріали міжнародн. наук.-практ. конф. [„Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу”], (м. Ялта, 5-6 березня 2008 р.). – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – Ч. 2. – 172 с. – С. 106-108.

АНОТАЦІЇ

Шигонська Н. В. Підготовка студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2011.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій. Визначено теоретичні засади дослідження сутності професійної взаємодії медичних працівників; уточнено базові поняття дослідження; обґрунтовано і розроблено структуру готовності медичних працівників до професійної взаємодії.

Обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність технології підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій, в основу якої було покладено спецкурс „Основи професійної взаємодії медичних працівників” та використання методу моделювання; проаналізовано

результати констатувального та формувального етапів експерименту; визначено перспективні напрями подальших наукових пошуків.

Ключові слова: взаємодія, професійна взаємодія медичних працівників, моделювання, моделювання комунікативних ситуацій, технологія підготовки студентів медичних спеціальностей до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій.

Шигонская Н. В. Подготовка студентов медицинских специальностей к профессиональному взаимодействию посредством моделирования коммуникативных ситуаций. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, 2011.

Представленная диссертационная работа посвящена исследованию проблемы подготовки студентов медицинских специальностей к профессиональному взаимодействию посредством моделирования коммуникативных ситуаций. Определены теоретические основы сущности профессионального взаимодействия медицинских работников; обоснована и разработана структура готовности медицинских работников к профессиональному взаимодействию.

На основе анализа философской, психолого-педагогической и специальной литературы уточнены базовые понятия исследования: „взаимодействие”, „профессиональное взаимодействие”, „профессиональное взаимодействие медицинских работников”, „моделирование”, „моделирование коммуникативных ситуаций”.

В исследовании под профессиональным взаимодействием медицинских работников понимается целенаправленный, социально обусловленный, динамический процесс непосредственного или опосредованного, одновременного влияния медицинского работника на пациента в процессе оказания медицинских услуг при определяющей роли медицинского специалиста, обладающего соответствующей теоретической и практической подготовкой, цель деятельности которого – сохранение здоровья, улучшение физического, психологического и морального состояния человека.

Обоснованы теоретические основы подготовки студентов медицинских специальностей к профессиональному взаимодействию, которые базируются на основных положениях гуманистического, системного, деятельностного и задачного подходов.

Определена структура профессионального взаимодействия медицинских работников, которая состоит из мотивационно-стимулирующего, когнитивного, операционно-

практического, психомоторно-регулятивного, эмоционально-ценностного, этико-деонтологического компонентов.

Подтверждено, что процесс подготовки будущих медицинских работников к профессиональному взаимодействию посредством моделирования коммуникативных ситуаций обеспечивает: познание студентами специфики будущего профессионального взаимодействия, формирование у них готовности к реализации эффективного профессионального взаимодействия, включение студентов в активную учебную деятельность на уровне субъекта.

В диссертации теоретически обоснована структура готовности медицинских работников к профессиональному взаимодействию. Автором выделены и описаны критерии оценивания готовности медицинских работников к профессиональному взаимодействию, определены уровни готовности: низкий, средний, достаточный, высокий.

Разработана экспериментальная технология подготовки студентов медицинских специальностей к профессиональному взаимодействию посредством моделирования коммуникативных ситуаций, в основу которой положено использование метода моделирования; разработан и внедрен в процесс подготовки медицинских работников спецкурс „Основы профессионального взаимодействия медицинских работников”.

Экспериментально подтверждена эффективность разработанной технологии обучения. Проанализированы результаты научно-исследовательской работы. Выделены перспективные направления исследования подготовки будущих медицинских специалистов к профессиональному взаимодействию.

Ключевые слова: взаимодействие, профессиональное взаимодействие медицинских работников, моделирование, моделирование коммуникативных ситуаций, технология подготовки студентов медицинских специальностей к профессиональному взаимодействию посредством моделирования коммуникативных ситуаций.

Shygonska N. V. Training the medical students to the professional interaction by means of communicative situations modeling. – Manuscript.

Thesis on competing a scientific degree of a Candidate of Pedagogical Sciences by the speciality 13.00.04. – Theory and Methodology of Professionally Oriented Education. – Ivan Franko Zhytomyr State University. – Zhytomyr, 2011.

The thesis is dedicated to the investigation of the up-to-date problem of teaching the medical students' to the professional interaction by means of communicative situations modeling. The conceptual ideas of the philosophical, psychological, pedagogical and sociological sources analysis made it possible to ground the theoretical basis of our research.

The theoretical aspects of studying the content of the medicians' professional interaction are determined; the basic conceptions of the research are specified; the structure of the medicians' readiness to the professional interaction is grounded.

The optional course „Basic aspects of the medicians' professional interaction” is worked out and introduced into the process of studying.

The approbation of the experimental technology effectiveness of the medical students' training to the professional interaction by means of communicative situations modeling is analyzed; the projects of the development of the researched problems are defined.

Key words: the interaction, the medicians' professional interaction, the modeling, modeling the communicative situations, the training technology of the medical students teaching to the professional interaction by means of communicative situations modeling.